

Panium — Yigirma uchinchi raqam

Ahdlashuvdan keyin u hiyla bilan ish ko'radi

Jeff Pippenger

2026-03-20

Doniyor kitobining o'n birinchi bobi yigirma to'rtinchi oyatda butparast Rimning mutlaq hukmronlik qiladigan davri "vaqt" so'zi bilan belgilab beriladi. Payg'ambarlik tatbiqida bir "vaqt" 360 yilni anglatadi, va bu yillar miloddan avvalgi 31-yildagi qadimgi tarixning eng mashhur dengiz jangi — Aktion jangidan boshlangan. Bundan kattaroq va strategik jihatdan murakkabroq bo'lgan boshqa dengiz janglari ham mavjud edi, biroq Aktion Mark Antoniy va Kleopatra bilan bog'liqligi sababli eng timsolli dengiz jangi bo'lgan. Tarixiy ahamiyati jihatidan Doniyor 11:40 ning bajo bo'lishida Berlin devorining qulashi hamda Vahiy kitobining o'n sakkizinchi bobining bajo bo'lishida 11-sentabr egizak minoralari bilan o'xshashdir; chunki Xudo O'zining payg'ambarlik Kalomini bajo keltirish uchun tarixiy voqealarni tanlaganida, buni imkon qadar eng keng auditoriyaning e'tiboriga yetadigan tarzda qiladi.

Va u bilan ahd tuzilganidan keyin u hiyla bilan ish ko'radi; chunki u ko'tarilib kelib, oz sonli xalq bilan qudratli bo'ladi. U osoyishtalik bilan viloyatning eng serhosil joylariga ham kirib boradi; va u ota-bobolari qilmagan, hatto ulardan oldingi bobolari ham qilmagan ishni qiladi; u o'lja, talon-toroj va boyliklarni ular orasida tarqatadi; ha, u istehkomlarga qarshi o'z reja va makrlarini, bir muddatgacha, oldindan tuzadi. Doniyor 11:23, 24.

Uriya Smit yigirma uchinchi oyatdagi Rim va Makkabiylar o'rtasidagi ittifoq haqidagi kuzatuvlarini, oyatda tilga olingan oz sonli xalq haqida izoh berish bilan yakunlaydi.

"Bu paytda rimliklar kichik bir xalq edilar va hiyla bilan, ya'ni bu so'z anglatganidek makkorlik bilan ish tuta boshladilar. Va shu nuqtadan boshlab ular keyinchalik erishgan hokimiyat cho'qqisiga tomon izchil va tez yuksalish bilan ko'tarildilar.

"[Yigirma to'rtinchi oyat keltirilgan]."

"Rimdan oldingi davrlarda xalqlar odatda qimmatli viloyatlar va serhosil hududlarga urush hamda zabt etish orqali kirib kelar edilar. Endi esa Rim otalar ham, otalarning otalari ham qilmagan ishni qilishi kerak edi; ya'ni, bu mulklarni tinch yo'l bilan qabul qilishi kerak edi. Bungacha eshitilmagan odat endi yo'lga qo'yildi: podshohlar o'z shohliklarini vasiyat orqali rimliklarga qoldirar edilar. Rim shu tariqa katta viloyatlarga egalik qildi."

"Shunday qilib Rim hukmronligi ostiga kirganlar bundan oz bo'lmagan foyda ko'rdilar. Ularga mehribonlik va muloyimlik bilan muomala qilindi. Bu xuddi o'lja va talon-toroj ularga taqsimlab berilgandek edi. Ular dushmanlaridan himoya qilindilar va Rim qudrati panohida tinchlik hamda osoyishtalik ichida orom topdilar.

"Ushbu oyatning keyingi qismiga nisbatan, episkop Nyuton qal'alarga qarshi emas, balki qal'alardan turib hiyla-nayranglar uyushtirish g'oyasini bildiradi. Rimliklar buni o'zlarining yetti tepalikli shahrining mustahkam qal'asidan turib amalga oshirdilar. 'Hatto bir

muddatgacha;’ shubhasiz, bu bashoratli muddat, ya’ni 360 yildir. Bu yillar qaysi nuqtadan boshlab hisoblanishi kerak? Ehtimol, keyingi oyatda ko’rsatilgan voqeadan.” Uriah Smith, Daniel and the Revelation, 272, 273.

Smit davom etadi va miloddan avvalgi 31-yildagi Aktiyum jangini uch yuz oltmish yilning boshlanish nuqtasi sifatida belgilaydi. Yigirma beshinchi oyatni keltirgach, Smit quyidagini bayon qiladi.

“23 va 24-oyatlar orqali biz yahudiylar bilan rimliklar o’rtasidagi miloddan avvalgi 161-yildagi ittifoq davridan keyingi zamonga, Rim umumjahon hukmronligini qo’lga kiritgan vaqtga olib kelinamiz. Endi oldimizdagi oyat janub shohi — Misrga qarshi kuchli bir harbiy yurishni hamda ulkan va qudratli qo’shinlar o’rtasida yuz bergan mashhur bir jangni ko’z oldimizga keltiradi. Shu kabi voqealar aynan shu davrda Rim tarixida sodir bo’lganmi? — Ha, bo’lgan. Bu urush Misr bilan Rim o’rtasidagi urush edi; bu jang esa Aksiy jangi edi. Keling, ushbu to’qnashuvga olib kelgan holatlarni qisqacha ko’rib chiqaylik.”

“[Mark] Antoniy, Avgust Qaysar va Lepid Yuliy Qaysarning o’limi uchun qasos olishga qasamyod qilgan triumviratni tashkil etdilar. Shu Antoniy Avgustning singlisi Oktaviyaga uylanib, Avgustning qaynog’asiga aylandi. Antoniy davlat ishlari bilan Misrga yuborildi, biroq Misrning axloqsiz malikasi Kleopatranning hiylalari va jozibasining qurboniga aylandi. Unga bo’lgan ehtirosi shu qadar kuchli ediki, oxir-oqibat u Misr manfaatlarini yoqladi, Kleopatrani rozi qilish uchun xotini Oktaviyani rad etdi, uning ochko’zligini qondirish uchun viloyat ketidan viloyatni unga hadya qildi, Rim o’rniga Iskandariyada zafar tantanasini nishonladi va boshqa jihatlardan ham Rim xalqini shunchalik haqorat qildiki, Avgust ularni vatanlarining bu dushmaniga qarshi urushga chin dildan kirishishga undashda hech qanday qiyinchilik ko’rmadi. Bu urush zohiran Misr va Kleopatranga qarshi edi; ammo aslida u endi Misr ishlarining boshida turgan Antoniyga qarshi edi. Ularning nizosining haqiqiy sababi esa, deydi Prideaux, shundan iborat ediki, ularning hech biri Rim imperiyasining faqat yarmigagina qanoat qila olmas edi; chunki Lepid triumviratdan chetlatilgach, masala endi ularning ikkovining o’rtasida qolgan edi va har biri butun imperiyaga egalik qilishga qat’iy bel bog’lagani bois, unga egalik qilish uchun urush qur’asini tashladilar.” Uriah Smith, Daniel and the Revelation, 273.

Payg’ambarlik ma’nosida Actium jangi yakshanba qonunini ifodalaydi, chunki u, Smith ta’riflaganidek, butparast Rimning “umumjahon hukmronligi”ni barpo etgan uchta jug’rofiy to’siqning uchinchisini zabt etishni ifodalagan. Butparast Rimda bo’lgani kabi, papalik Rimining uchinchi to’sig’i Rim shahridan haydab chiqarilgan paytda ham papalik Rimining “umumjahon hukmronligi” 538-yilda boshlandi. O’sha ikki guvoh zamonaviy Rim Muqaddas Kitob bashoratining oltinchi va yettinchi shohliklarini yengib, shu orqali o’zining uchinchi to’sig’ini ham yengadigan joy va zamonda yakshanba qonuniga ishora qiladi; shu tariqa qirq ikki ramziy oy davomida “umumjahon hukmronligi”ni o’rnatadi.

Va unga katta narsalar va kufrona so’zlarni so’zlaydigan bir og’iz berildi; va unga qirq ikki oy davom etish uchun hokimiyat berildi. Vahiy 13:5.

Rim Misrga Qarshi

Rimlik Avgustning Misr va Kleopatraga qarshi urushining bashoratli dinamikasi Mark Antoniyning isyoni tufayli yuzaga kelgan edi, va bu bashoratli dinamika, bashoratli zaruratga ko'ra, Yakshanba qonunida ifodalangan bashoratli dinamikani ifodalashi lozim.

Aktiyda Rim Misrni mag'lub etdi; bu kuch isyonkor bir erkak bilan muqaddas bo'lmagan bir ayol o'rtasidagi ittifoqdan iborat edi. Antoniy va Kleopatranning ittifoqi — jamoat bilan davlatning qo'shilishidir. Aktiyda Avgustning Rimi jamoat va davlatning muqaddas bo'lmagan qo'shilishi bilan ifodalangan bir kuchni mag'lub etdi.

Hayvonning surati

Kleopatra Rimning timsoli bo'lgan Antoniy bilan ittifoqda bo'lgan buzuqlashgan jamoatni ifodalaydi. Uriya Smit buni shunday bayon etganidek, Kleopatra ularning munosabatlari ustidan hukmron edi: Antoniy "Misrning axloqsiz malikasi Kleopatranning makr va jozibalarining qurboniga aylandi." Antoniy va Kleopatra orqali ifodalangan jamoat bilan davlatning ittifoqi, Kleopatranning bu munosabatdagi hukmron kuch ekanini ko'rsatdi; shu bois, ularning munosabatida ifodalangan jamoat va davlatning birikmasi hayvon suratining ta'rifiga mos keladi — ya'ni, ayol munosabat ustidan nazorat qilayotgan holdagi jamoat va davlatning birikmasidir. Aktsiy tez orada keladigan yakshanba qonunining timsoli edi.

Avgust yaqin orada keladigan Yakshanba qonuni vaqtida Qo'shma Shtatlarni zabt etadigan papalik hokimiyatini ifodalaydi. Mark Antoniy yer hayvonining Respublika shoxi, Kleopatra esa Protestan shoxidir. Antoniy va Kleopatra yaqin orada keladigan Yakshanba qonuni vaqtida birlashib, ajdaho kabi so'zlaydilar. Kleopatra ham, Antoniy ham ajdaho hokimiyatining ramzlaridir, va ular Yakshanba qonuni vaqtida to'la ravishda birlashganlarida — ajdaho kabi so'zlaydilar.

Ajdarlar

Yunoniston ham, Misr ham bashoratlarda ajdarho qudratini ifodalaydi, Antoniy ham ajdarho qudratini ifodalagan. Doniyor 11-bobda Misr janub, Yunoniston esa g'arb edi. Aleksandrning podsholigi to'rt qismga bo'lingach, Misrni Ptolemey I egalladi. Shundan so'ng Ptolemey I bashoratdagi janubning birinchi shohi bo'ldi, Kleopatra esa Misrdagi Ptolemeylar sulolasining so'nggi hukmdori edi. Ptolemey Buyuk Aleksandrning tug'ilgan joyi bo'lgan Makedoniyada tug'ilgan edi.

Makedoniya Shimoliy Yunonistonda joylashgan bo'lib, o'z nasabiy kelib chiqishini yunon afsonaviy qahramonlaridan deb da'vo qilardi. Janubiy Yunoniston shahar-davlatlari makedoniyaliklarni janubiy Yunoniston ellinlariga qaraganda ko'proq varvar deb hisoblar edi. Makedoniyaliklar monarxiya edilar, Afina, Sparta, Fiva, Korinf va hokazo kabi janubiy shahar-davlatlar (poleis) esa Janubiy va Markaziy Yunonistonda hamda Egey orollarida joylashgan edi. Bu poleislar ko'pincha demokratik, oligarxik yoki aralash boshqaruv shakllariga ega bo'lgan, Makedoniya esa kuchli qirollik sulolasi (Argeadlar)ga ega markazlashgan monarxiya edi. Shunga qaramay, ularning barchasi ellinlar edi, va Rim tarix sahnasiga kirib kelgach, ellinlarni yunonlar

deb atadi. Kleopatra Ptolemeylar sulolasining so‘nggi hukmdori edi; bu esa Makedoniya, ya’ni Shimoliy Yunoniston hududidan chiqqan yunonlarning shimoliy shohligining monarxik qabilasini ifodalari edi.

Janub Podshohi

Kleopatra Aleksandr saltanati to‘rtga bo‘linganida Ptolemey I bilan boshlangan Ptolemeylar shohligining so‘nggi hukmdori edi. Aktiv jangida janub podshohining so‘zma-so‘z ifodasi bo‘lgan Ptolemeylar shohligi o‘z nihoyasiga yetdi. Janubning navbatdagi podshohi Fransuz inqilobi tarixida ateistik Fransiya orqali ifodalangan ruhiy Misr bo‘lar edi.

Va ularning mardalari ma’nan Sado‘m va Misr deb ataladigan, Rabbimiz ham xochga mixlangan buyuk shahar ko‘chasida yotadi. Vahiy 11:8.

So‘zma-so‘z Misr Aleksandr saltanatining bo‘linishiga nisbatan janubning so‘zma-so‘z shohi edi, ammo ma’naviy Misr janubning shohi sifatida so‘zma-so‘z yo‘nalish bilan emas, balki Misrning bashoratiy xususiyatlari orqali ifodalanadi.

Janub va G‘arb

Kleopatra o‘sha shohlikning Ptolemeylar sulolasiga mansub so‘nggi hukmdori bo‘lib, bashoratga ko‘ra yunon (g‘arb) va Misrning (janub) ikki tomonlama qudrati edi; holbuki, undan keyingi va so‘ngra ma’naviy janub shohi Fransiya bo‘lib, u ham Vahiy kitobining o‘n birinchi bobida Misr va Sado‘m sifatida ifodalangan ikki tomonlama qudratdir. Sado‘mning axloqsizligi g‘arbning Kleopatrasidagi axloqsizlikka mos keladi, janubning Kleopatrasi esa Misrning ateizmi bilan mos keladi. So‘zma-so‘z ma’nodagi janub shohining so‘nggi ikki tomonlama tabiati ma’naviy janub shohining birinchisi bilan mos edi.

Aktsiy jangi Antoniyning Rim ajdahosi bilan Kleopatraning janub va g‘arb ajdahosining nopok ittifoqi edi. Antoniy va Kleopatra jamoat va davlatni ifodalaydi; shu bois Rimlik Avgust tomonidan Aktsiyning zabt etilishi, vahshiy hayvon suratini timsollovchi nopok ikki karra ittifoq ustidan Rim g‘olib keladigan bir zabt etishni ifodalaydi. Uch yuz oltmish yil o‘tgach, Doniyor 11:24 ning bajo bo‘lishi sifatida, Konstantin Rimni sharq va g‘arbga bo‘ldi, Rim ayolini g‘arbda qoldirib, Rim erkagini sharqqa ko‘chirdi. Janub va g‘arbning zabt etilishi, uch yuz oltmish yillik bir “vaqt”dan keyin sharq va g‘arbning bo‘linishini Aktsiy jangida timsollagan edi. Avvalgi bir to‘qnashuvda Antoniyga sharqiy Rim, Avgustga esa g‘arb berilgan edi; shu tariqa Aktsiy sharq va g‘arbn birlashtirdi, ammo faqat bir “vaqt” uchun.

Miloddan avvalgi 31-yil va 330-yil

Iso har doim oxirni boshlanish bilan tasvirlaydi; shu bois miloddan avvalgi 31-yildagi Aktsiyumning zabt etilishi 330-yilda imperiyaning sharq va g‘arbga bo‘linishining timsolidir. Miloddan avvalgi 31-yildagi Aktsiyum 330-yilda yakun topgan 360 yil ichidagi omeganning alfasidir. Miloddan avvalgi 31-yil ham, 330-yil ham Doniyor kitobining o‘n birinchi bobidagi o‘n oltinchi va qirq birinchi oyatlarda ifodalanganidek, tez orada keladigan yakshanba qonunining timsolidir.

Yana bir ramz

Janubning va g'arbning Kleopatrasini bilan ittifoqda bo'lgan Rimlik Antoniy, hayvonning surati doirasidagi ularning ikki tomonlama birligida uch tomonlama ittifoqni ifodalaydi. Xoch ham yakshanba qonuni bilan, shu bois Aktiy va 330 yil bilan ham uyg'unlashadi. Xochda cherkov va davlatning ikki tomonlama birligi yahudiylar (buzilgan cherkov)ning Masihni o'ldirish uchun Rim (davlat) bilan qo'shilishi orqali ifodalanadi. Xochdagi bu birlikning uchinchi tomoni Barabba orqali ifodalanadi; u soxta Masih bo'lib, uning ismi "otaning o'g'li" degan ma'noni anglatadi. Barabba, haqiqiy payg'ambar bo'lgan Masih bilan qarama-qarshi qo'yilganda, ramziy ma'noda soxta payg'ambardir. Rim Antoniy edi, janub va g'arbning Kleopatrasini esa yahudiylar va Barabbani ifodalardi.

Xoch, shuningdek, Karmal tog'idagi Ilyos bilan hamohangdir; u yerda tanlov kim haqiqiy, kim soxta payg'ambar ekani ustida bo'lgan edi. O'sha paytdagi soxta payg'ambar ikki qismli timsol bo'lib, Baal payg'ambarlari va muqaddas daraxtlar qavmi ruhoniylaridan iborat edi. Baal erkak ilohdir, muqaddas daraxtlar qavmi ruhoniylari esa ayol iloh Ashtorotni ifoda etgan. Xoch oldida turgan yahudiylar ayol iloh Ashtorot edi, Qayg'ular Odamiyning qalbakilashtirilgan nusxasi bo'lgan Barabbas esa erkak iloh Baal edi.

Kleopatra janubning ham, g'arbning ham malikasi edi. Antoniy Rimning timsoli bo'lib, Yuliyning o'ldirilishi uchun qasos olishga qasam ichgan uch qismli triumviratning bir qismi edi. Yuliyning yigirma uch yara bilan o'limi Doniyor 11-bobning qirqinchi oyati bajo bo'lishida 1798-yildagi papalikning o'limli yarasini ifodalagan edi. Aktsiydagi Avgustin o'sha o'limli yaraning tuzalishini ifodalaydi. Antoniy va Kleopatra o'lganda, yara tuzaladi. Antoniy va Kleopatra Amerika Qo'shma Shtatlaridagi, yer hayvoni va uning ikki shoxidan tarkib topgan, uch qismli bashoratli mavjudot bo'lgan hayvonning timsolini ifodalaydi. Antoniy uning bir qismidir, Kleopatra esa qolgan ikki qismni ifodalaydi. Bu Antoniyga tegishli Rim bo'ladimi yoki Kleopatraga tegishli Misr va Yunoniston bo'ladimi, Muqaddas Kitob bashoratidagi oltinchi shohlik nihoyasiga yetadigan yakshanba qonunida ular birga halok bo'ladilar. Bashorat nuqtayi nazaridan, Antoniyga nisbatan Kleopatra cherkov siyosati bilan davlat siyosatining aralashmasidir; bunda cherkov siyosati davlat siyosatini yo'ldan urib, uni boshqaradi.

Ikkinchi O'limning Timsoli

Yana bir bashoratli darajada, Kleopatraning Yuliy Qaysar va Mark Antoniy bilan bo'lgan munosabati, Kleopatraning cherkovona mahorati Rim imperiyasining davlat boshqaruv mahorati bilan ikki marta munosabatga kirishini ifodalaydi. U Doniyor o'n birinchi bobining qirqinchi oyati bajo bo'lishida, 1798 yilda, o'zining birinchi ramziy o'limida Yuliy tomonidan tark etildi; so'ngra esa Doniyor o'n birinchi bobining qirq beshinchi oyati bajo bo'lishida, Aktiyda, unga yordam beradigan hech kim bo'lmagan holda, o'z oxiriga yetadi. Qirqinchi oyat uning shifo topishi lozim bo'lgan birinchi halokatli yarasining alfasidir, qirq beshinchi oyatning omegasi esa uning ikkinchi va so'nggi o'limini qabul qiladigan joyidir.

O'n oltinchi oyatdan yigirma ikkinchi oyatgacha bo'lgan to'rtta Rim hokimiyati kabi, Kleopatra ham Injiliy timsol sifatida, kontekstga qarab, bir nechadan ortiq ma'noga ega. Yuliy uni 1798-yilda

shohona tayanch olib tashlanganida tark etdi, so'ngra uning o'lik jarohati Yakshanba qonunida tuzatiladi; ammo Vahiy kitobining o'n yettinchi bobidagi o'nta shoh oxir-oqibat uni olov bilan halok qiladilar, u o'zining ikkinchi va so'nggi o'limiga duch kelganida.

Kleopatra Fir'avning Misridagi ateizm va Yunonistonning diniy falsafasi orqali ifodalangan ikki tomonlama tabiatning ramzidir. Uning ikki tomonlama tabiati Misrning davlat siyosatini va Yunonistonning cherkov siyosatini ifodalaydi. Yunon diniy falsafasi yunon ma'budasi Afina orqali ifodalanadi; u Parfenon deb atalgan ma'badida haykal sifatida o'rnatilgan edi. Afina donolikning ramzidir, va ayol sifatida u Ilohiy ta'limga zid ravishda insoniy ta'lim dinini ifodalaydi.

Amerika Qo'shma Shtatlarining ikki shoxi — Respublikachilik va Protestantizmdir; ular Fransiyada Misr va Sado'm orqali timsollangan edi. Misr — davlat siyosati, Sado'm esa cherkov siyosatidir; shu bois Respublikachilik Misrga, Protestantizm esa Sado'mga mos keladi. Respublikachilik Misrdir, Protestantizm esa Sado'm va Yunonistondir. Insoniy ta'limning ramzi — yunon ma'budasi Afina bo'lib, uning ma'badi Parfenon edi; uning zamonaviy egizagi Tennessi shtatining Neshvill shahridagi Parfenon ma'badida topiladi. Yakshanba qonuni vaqtida Amerika Qo'shma Shtatlarida Respublikachi shox bilan uyg'unlashadigan buzilgan cherkovning ramzi Kleopatra, Ashtorat, Salome va Sado'm sifatida tasvirlanadi.

Kleopatra Fir'avning ateizmini va yunonlarning dinini ifodalaydi. Ateizm falsafasiga hamroh bo'ladigan din — yunon ta'limiga sajda qilishdir. Iso doimo oxiratni ibtido bilan tasvirlaydi, va bog'da yeyish taqiqlangan daraxt ezgulik va yovuzlikni bilish daraxti edi; bu, Opa White "oliy ta'lim" deb ataydigan yunon falsafasi dinini timsollaydi. Bu Masih va Shayton o'rtasidagi buyuk kurashda Kleopatraning donolik haqidagi yunon dinini haqiqiy ta'limning buzilgan va qalbaki nusxasi sifatida aniqlab, ta'kidlaydi.

Tennessi shtatidagi Nashvill "Janubning Afinasi" deb ataladi, va Kleopatra janubning so'nggi tom ma'nodagi malikasidir. Janubning so'nggi malikasi keyingi va birinchi ruhiy janub shohining timsoli edi; bu esa ateistik Fransiyada amalga oshdi. Ateistik Fransiya Amerika Qo'shma Shtatlarining timsolidir; u yerda, Tennessi shtatining Nashvill shahrida, "Janubning Afinasi"da, Afina ma'budasiga bag'ishlangan Parfenon ma'badi ramziy tarzda ifodalangan. Ma'bad Nashvill shahridagi 2500 West End manzilida joylashgan. Yigirma besh soni Matto yigirma beshinchi bobidagi uch masalning yopiq eshigini ifodalaydi. Kleopatra ham "janub"ning, ham "g'arb"ning malikasi sifatida Janubning Afinasida o'z "oxiri"ga yetadi.

Aktiy, Kleopatra, Avgust va Antoniy haqidagi ushbu mulohazalardan so'ng, biz Doniyor kitobining o'n birinchi bobidagi yigirma to'rtinchi oyatdan o'ttizinchi oyatgacha bo'lgan qismga qaytamiz. Ehtimol, ushbu parchaning eng noaniq qismi — ular bir dasturxon atrofida o'tirib, yolg'on so'zlaganlaridir.

Bu ikki shohning ham yuragi yovuzlik qilishga moyil bo'lur, va ular bir dasturxon atrofida o'tirib, yolg'on so'zlar aytishar; ammo bu muvaffaqiyat qozonmas, chunki oxir hali belgilangan vaqtda bo'lur. Doniyor 11:27.

Oyatda belgilangan vaqt 330 bo‘lib, yigirma to‘rtinchi oyatdagi “vaqt”ning oxiridir. Belgilangan vaqt Amerika Qo‘shma Shtatlari uchun Yakshanba qonunini anglatadi, shuningdek u butun dunyo uchun insoniyat sinov muddatining yopilishini ham anglatadi. Yakshanba qonunidan oldin, qalblari yovuzlik qilishga moyil bo‘lgan ikki shoh bir dasturxon atrofida bir-biriga yolg‘on so‘zlaydi. Doniyor 11-bobning o‘n oltinchi va qirq birinchi oyatlaridagi Yakshanba qonunidan oldin, ikki shoh bir dasturxon atrofida yolg‘on so‘zlaydi, biroq ularning yolg‘onlari ravnaq topmaydi. Bir-biriga yolg‘on so‘zlaydigan bu ikki shoh kimlar? Bu fikrga javob berishdan avval, ushbu turkumda ilgari ko‘rib chiqqan ayrim ramziy ma’nolarni eslatib o‘taman.

To‘rt Rim hukmdori ular qaysi kontekstda ko‘rib chiqilishiga qarab turli xil bashoriy timsollarni ifodalaydi. Ular Rim hukmdorlari bo‘lsa-da, timsol sifatida ular mohiyatan qadimgi Yahudoning bashoriy tarixini, u Salavkiylar hukmronligidan Rimliklar hukmronligiga o‘tgan davrdagi holatida ifodalaydi.

Pompey sarkarda edi va undan keyingi uch Rim hukmdorining barchasi Qaysarlar edi. Yuliy Avgustga nisbatan ikki triumvirat bilan bog‘liq bo‘lgan ikki uch karra ittifoqqa vakillik qildi: birinchisi norasmiy, ikkinchisi rasmiy edi. To‘rtala hukmdorning barchasi muayyan kontekstlarda yakshanba qonunini ifodalaydi. Pompey ulug‘vor yurti zabt etdi, Yigirma uchta pichoq zarbasi bilan ifodalangan Yuliy birinchi farishtadir, chunki u birinchi Qaysardir, va u uchinchi farishtani, ya‘ni Tiberiyani timsollaydi. Xohdagi Tiberiya, ya‘ni yakshanba qonuni, ham yigirma uch soni bilan ifodalanadi, chunki yigirma uch yarashtirishni bildiradi; va xoh Masihning O‘z ilohiyligini bizning insoniyligimiz bilan birlashtirish ishining eng muhim qismidir. Shunday qilib, Yuliy va Tiberiya yigirma uch bilan ifodalangan birinchi va uchinchi xabardir.

Yuliy ko‘pincha Gollivud rivoyatlarida tasvirlanganidek romantik qahramon emas edi; u hokimiyatga intilgan shafqatsiz bir odam edi. Tiberiy Yuliydan ham battarroq edi, chunki uning razilligi hatto oyatda ham tilga olinadi, zero ibroniy alifbosining oxirgi harfi yigirma ikki, birinchi harfi esa birdir. Alfa omegadan kichikroqdir va Tiberiyning razilligi ibroniy alifbosining oxirgi harfi bo‘lgan yigirma ikkinchi oyatda joylashgan; Yuliy va Tiberiy orqali ifodalangan bu ikki razil shaxs o‘rtasida esa Avgust bor edi. Avgust Rim qudrati va nufuzining shon-shuhrati cho‘qqisini ifodalaydi. Birinchi va uchinchi xabarning zid tomoni sifatida u isyon timsoli bo‘lgan o‘n uchinchi harf bilan ifodalangan. Avgust o‘z saltanatini Rim tarixidagi eng mashhur isyon — Antoniy va Kleopatraning isyonini bostirish orqali mustahkamladi.

Avgust — uchinchi to‘siqni zabt etgan Rim hokimiyatidir va shu tariqa u Yakshanba qonunini, shuningdek Vahiy kitobining o‘n uchinchi bobidagi isyonning qirq ikki ramziy oyi davomida hukmronlik qiladigan Rim hokimiyatini ifodalagan. Yakshanba qonunidan oldin qo‘yilganda, Pompey ham 1798-yilni, ham 1989-yilni anglatadi; bu esa Pompeyni miloddan avvalgi 219-yildan 217-yilgacha davom etgan to‘rtinchi Suriya urushini nihoyasiga yetkazgan Antiox Buyukning timsoliga aylantiradi, bu esa o‘n birinchi bobning o‘ninchi oyatining bajarilishidir. So‘ng Yuliy Sezar o‘n birinchi va o‘n ikkinchi oyatlarga, shuningdek chegara jangiga — miloddan avvalgi 217-yildagi Rafiya jangiga — muvofiqlashtiriladi. U yerda Yuliy ham Antiox Buyukdir, va Avgust Sezar ham o‘n beshinchi oyatdagi Panium jangida Antiox Buyukdir. So‘ng o‘n oltinchi oyatda Tiberiy Yakshanba qonunidir, biroq u Antiox Buyuk emas, chunki u yerda u Pompeydir, zero Iso

har doim oxirni bosh bilan tasvirlaydi. Bu oyat Bibliya bashoratining oltinchi shohligi sifatida Qo'shma Shtatlarning oxirini oldindan ko'rsatuvchi Salavkiylar imperiyasining oxirini belgilaydi.

Rimning to'rtta hukmdoriga doir yana boshqa muvofiqlashtirishlar ham qilinishi kerak, va bu qator qirqinchi oyatning yashirin tarixini ifodalaydi. Yigirma uchinchi oyatdagi Makkabiylar qatori ham qirqinchi oyatning yashirin tarixini tasvirlaydi. So'ng yigirma to'rtinchi oyatda butparast imperatorlik Rimi hikoyasi bir vaqt bilan — uch yuz oltmish yil bilan — ifodalanadi. Yigirma to'rtinchi oyatdan to'rttizinchi oyatgacha ifodalangan Rim tarixining qatori ham qirqinchi oyatning yashirin tarixining bir tasviridir. Bu o'ttiz birinchi oyatda nihoyasiga yetadi, chunki u yerda mavzu butparast Rimdan papalik Rimiga o'zgaradi. Butparast Rim hali ham oyatda mavjud, biroq u yerda u Muqaddas Kitob bashoratining to'rtinchi shohligi sifatida emas, balki 538-yilda papalikni taxtga o'tqazgan siyosiy hokimiyat sifatida ifodalanadi. 538-yilda papalik yakshanba qonunini joriy qildi, shuning uchun o'ttiz birinchi oyat o'n oltinchi va qirq birinchi oyatlar bilan muvofiqlashadi. Yigirma to'rtinchi oyat Aktiv jangini va ushbu qator bilan bog'liq tarixni kiritdi.

Yigirma to'rtinchi oyat butparast Rimning uch yuz oltmish yil davomida oliy hukmronlik qila boshlagan vaqtini ko'rsatadi, so'ng o'ttiz birinchi oyatda papalik Rimi ming ikki yuz oltmish yil davomida oliy hukmronlik qila boshlaydi. Chiziqning boshlanishi va tugashi Alfa va Omega bo'lgan Masihning muhrini o'zida mujassam etadi. Bu oyatlarda biz Mark Antoniy, Kleopatra va Avgust Sezarning tarixini ko'ramiz. O'n oltinchi oyatda butparast Rim miloddan avvalgi 65-yilda Salavkiylar imperiyasini, so'ng miloddan avvalgi 63-yilda Yahudoni zabt etdi. Miloddan avvalgi 31-yildagi Aktivning uchinchi to'sig'i, miloddan avvalgi 65-yildagi Salavkiylarning birinchi to'sig'ida timsollanganidek, Misr shohligining yakunini ko'rsatdi. Yana bir bor, biz Birinchi va Oxirgisining muhrini topamiz. Miloddan avvalgi 65-yil uch to'siqning birinchisi edi va u shimol shohining zabt etilishini ifodalay edi, miloddan avvalgi 31-yil esa uch to'siqning uchinchisini ifodalay edi va u janub shohining zabt etilishini bildirar edi. Uch to'siqning o'rtadagi to'sig'i bo'lgan Yahudo, miloddan avvalgi 63-yilda Pompei kelganida, Quddus devorlari ichida fuqarolar urushini boshdan kechirayotgan edi. Ikkinchi to'siq isyonning ramzidir.

538-yilda papalik Rimning uchinchi to'sig'i Rim shahridan haydab chiqarildi. Bu to'siq gotlar edi, va aynan o'sha yerda Muqaddas Kitob bashoratining beshinchi shohligi boshlandi; to'rtinchi shohlik tugagan ayni joyda. Va qanday qilib to'rtinchi shohlik o'zining uchinchi to'sig'ida boshlangan bo'lsa, xuddi shunday Misr shohligi ham mag'lub etildi; bu esa Salavkiylar shohligining birinchi to'sig'ida oldindan timsollangan edi. Bu shuni ko'rsatadiki, yigirma to'rtinchi oyatdan o'ttizinchi oyatgacha topiladigan bashoratli guvohlik qirqinchi oyatning yashirin tarixida ham joylashgan bo'lishi lozim bo'lgan bir chiziqni ifodalaydi. Shu sababli, Mark Antoniy, Kleopatra, Yuliy Sesar, Pompey va Avgust Sesar orqali ifodalangan turli bashoratli munosabatlarni ko'rib chiqish nihoyatda muhimdir.

Shunday ekan, yigirma to'rtinchi oyatdan o'ttizinchi oyatgacha bo'lgan parchadagi eng noaniq qism ham ular bir dasturxon atrofida yolg'on so'zlagan paytimi?

Bu ikki shohning ham yuragi yovuzlik qilishga qaratilgan bo'ladi, va ular bir dasturxon atrofida yolg'on so'zlaydilar; ammo bu muvaffaqiyat qozonmaydi, chunki oxiri hali

belgilangan vaqtda bo'ladi. Doniyor 11:27.

Uriya Smit ikki podshohni Mark Antoniy va Avgust Sezar deb belgilaydi.

“Yigirma yettinchi oyat iqtibos qilindi”

“Antoniy va Sezar ilgari ittifoqda edilar. Biroq do'stlik niqobi ostida ikkalasi ham umumjahon hukmronligiga intilar va shu yo'lda fitna uyushtirar edilar. Ularning bir-biriga nisbatan izhor etgan hurmati va do'stligi munofirlarning so'zlari edi. Ular bir dasturxon atrofida yolg'on gapirar edilar. Antoniyning xotini va Sezarning singlisi bo'lgan Oktaviya, Antoniy undan ajrashgan paytda Rim xalqiga shuni ma'lum qildiki, u unga turmushga chiqishga faqat bu nikoh Sezar bilan Antoniy o'rtasidagi birlashuvning kafolati bo'lishiga umid qilgani uchungina rozi bo'lgan edi. Ammo o'sha maslahat muvaffaqiyat qozonmadi. Uzilish yuz berdi; va undan keyin kelgan mojaroda Sezar mutlaqo g'olib chiqdi.” Uriah Smith, Daniel and the Revelation, 276.

Oktaviya Antoniy bilan bo'lgan nikohini birlashuvning garovi sifatida ifodalaganida, bu o'n birinchi bobda bundan avval miloddan avvalgi taxminan 252-yilda Berenikaning salavkiylar shohi Antiox II Teos bilan bo'lgan ellinistik davr nikohi orqali timsol qilingan nikoh ittifoqini ko'rsatdi. Berenika Ptolemey II Filadelfning qizi edi. Oktaviya va Berenika diplomatik nikohlarni yoki bashoratli ma'noda, ahdnoma va bitimlarni ifodalaydi. Beshinchi oyatdan o'ninchi oyatgacha janubiy va shimoliy shohliklar o'rtasidagi diplomatik nikoh tarixini ko'rsatadi, va Mark Antoniy hamda keyinchalik Avgust Qaysar nomi bilan tanilgan Oktavian bu nikohni uyushtirganlarida, ular shohlikni sharq va g'arbga ham bo'lib yubordilar.

Brundisiy pakti (miloddan avvalgi 40-yil) Mark Antoniy va Oktavian (keyinchalik Avgust) o'rtasida, deyarli fuqarolar urushi darajasiga yetgan tanglikdan so'ng, Ikkinchi Triumvirat ichidagi ziddiyatlarni bartaraf etish uchun muzokara yo'li bilan erishilgan kelishuv edi. U Rim hududlarini taqsimlashni (Antoniyga sharq, Oktaviyaga g'arb) o'z ichiga olgan bo'lib, Antoniyning Oktaviya (Oktavianning singlisi) bilan nikohi orqali mustahkamlandi. Miloddan avvalgi 39-yilda Triumviratning dastlabki besh yillik muddati tugadi; Antoniy 300 dan ortiq kema bilan Italiyaga suzib keldi, biroq ularga avvaliga Brundisiyga qo'nishga ruxsat berilmadi, shu bois ular oxir-oqibat Tarentumga to'xtadilar. Oktavian u yerda u bilan uchrashdi; bunga Antoniy qo'shinining Oktavian qo'shini bilan, shuningdek Oktavian qo'shinining ham Antoniy qo'shini bilan jang qilishni istamaganligi natijasida yuzaga kelgan uzoq davom etgan vositachiliklar sabab bo'ldi. Oktaviya muhim vositachilik rolini o'ynab, Antoniyning Pompeyga qarshi Oktavianni qo'llab-quvvatlashga ko'ndirdi. Ular Triumviratni yana besh yilga (miloddan avvalgi 32-yilgacha) yangiladilar; buning doirasida Antoniy Oktaviyaga va'da qilingan qo'shinlar evaziga 120 kema berdi (bu qo'shinlarni Oktavian keyinchalik berishdan bosh tortdi).

Miloddan avvalgi 32-yilda bu ikki raqib o'rtasida ochiq uzilish yuz berdi. Munosabatlar targ'ibot, Antoniyning sharqqa qaratilgan e'tibori (Kleopatra bilan), hamda Oktavianning g'arbda o'z hokimiyatini mustahkamlashi tufayli yomonlashib ketgan edi. Oktavian Aktiydan oldin Antoniy tomonidan keyinroq ilgari surilgan muzokara takliflarini rad etdi.

Shimol podshohi (Antiox) bilan janub podshohi (Ptolemey) oʻrtasidagi diplomatik nikohda kelinni janub podshohi bergan boʻlsa, Antoniy (sharq) bilan Oktavian (gʻarb) oʻrtasidagi diplomatik nikohda kelinni gʻarb taqdim etgan. Har ikkala diplomatik nikoh ham muvaffaqiyatsizlikka uchradi va qizni yoki singilni bergan tomon oxir-oqibat ahdni buzgan kuch ustidan gʻalaba qozondi.

Uchlikning Guvohligi

Salavkiylar imperiyasining oxirida bir stol atrofida yolgʻonlar aytilgan uchinchi ahdnoma boʻldi. Bu Miloddan avvalgi 202–195 yillardagi Beshinchi Suriya urushi doirasida yuz berdi; oʻshanda Antiox III Magnus miloddan avvalgi 204 yilda Ptolemey IV Filopator vafotidan keyin Ptolemeylar podsholigining zaifligidan foydalandi. Ptolemey V Epifan (Ptolemey V) bola holida (taxminan 5–6 yoshda) taxtga oʻtirdi, natijada Misr noiblar qoʻlida qolib, ichki tartibsizliklar, mahalliy qoʻzgʻolonlar va tashqi tahdidlarga nisbatan himoyasiz boʻlib qoldi.

Antioxus Magnus allaqachon Paniy janggi (miloddan avvalgi 200-yil) kabi gʻalabalardan soʻng Koele-Suriya, Falastin va Kichik Osiyodagi Ptolemeylarga qarashli hududlarning katta qismini bostirib kirib egallab olgan edi. U Misrni toʻliq zabt etish oʻrniga (bu esa Rimning aralashuvi xavfini tugʻdirar edi, chunki Rim unga ayrim hududlardan yiroq turish uchun bosim oʻtkazayotgan edi), oʻzini “himoyachi” siymosi sifatida koʻrsatib, diplomatik nikoh ittifoqi yoʻlini tanladi. Miloddan avvalgi 197/195-yillarda, urushni tugatgan tinchlik shartnomasining bir qismi sifatida, Antioxus Magnus yosh qizi Kleopatra I Syra (Kleopatra Syra deb ham ataladi)ni bolakay Ptolemey Vga unashtirdi va soʻng unga turmushga berdi (nikoh miloddan avvalgi 193-yilda Rafiyada boʻlib oʻtdi; Ptolemey 16 yoshda, Kleopatra esa 10 yoshda edi).

Bu saxiyona imo-ishora sifatida taqdim etildi: Antiox oʻzini yosh podshohning ittifoqchisi va “himoyachisi” sifatida koʻrsatib, Osiyodagi yutuqlarini saqlab qolgan holda tinchlikni taʼminladi. Nikoh unga qizi orqali Misr ustidan bilvosita taʼsir imkonini berdi (u qizining Salavkiylar ildizlariga sodiq qolib, Ptolemeylar saroyida Suriyaparast ovoz boʻlib xizmat qilishiga umid qilgan edi). Bu hiyla esa teskarisiga chiqdi, chunki Kleopatra otasi tomonida emas, balki eri va Misr tomonida turdi va shu tariqa Antioxning uzoq muddatli nazoratini zaiflashtirdi. Bu miloddan avvalgi 40-yildagi Brundiziy pakti bilan hamohang boʻlib, bir necha jihatdan Rim voqealari bilan bogʻliq edi.

Antoni urushga sal qolgan bir vaziyatdan keyin raqib kuchlarni bogʻlash uchun Oktaviya (Oktavianning singlisi)ga uylangani kabi, Antiox ham qizi bilan Ptolemey V ning nikohidan vaqtinchalik tinchlikni va hududiy boʻlinishni rasmiylashtirish uchun foydalandi (Salavkiylar shimoldagi istilolarni saqlab qoldilar, Ptolemey esa janubdagi Misrni saqlab qoldi).

Antiox V Ptolemey ismli goʻdak-shoh ustidan (qarindoshlik rishtalari orqali) amalda vasiy sifatida ish yuritdi; bu, xuddi Oktavian (hamda Triumvirat) hokimiyat boʻshliqlari yoki raqobatlar orasida oʻzlarini qanday tutgan boʻlsa, shunga oʻxshash edi. Har ikkala holatda ham “kuchliroq” shaxs (Antiox/Oktavian) qarindoshlik orqali zaif tomon ustidan taʼsir vositasini qoʻlga kiritishga intildi. Har ikkala tuzilma ham qisqa muddatli barqarorlikni keltirdi, biroq tubdagi ishonchsizlik sababli uzoq muddatda “ravnaq topmadi” — Kleopatra Misr tomonini oldi (bu Antioxni zaiflashtirdi), Antoniy esa sharqqa qaratilgan eʼtibori (Kleopatra VII) tufayli Oktavian bilan uzilishga olib keldi.

Ptolemey V ning vasiylar qo‘l ostidagi voyaga yetmaganlik davri Yuliy Qaysarning o‘limidan keyingi beqarorlikka (Triumviratning tuzilishi va hokimiyat uchun kurashlarga olib kelgan davrga) parallel bo‘ladi. Berenikaning Antioxga turmushga berilishi Doniyor kitobining o‘n birinchi bobida Salavkiylar imperiyasi tarixining boshlanishini belgilagan bo‘lsa, Antiox Magnusning qizining Misrdagi bola shohga turmushga berilishi Salavkiylar imperiyasining yakunini belgiladi. Mark Antonining Oktaviyadan ajralishi Ptolemeylar shohligining yakunini belgiladi. Yahudoning Xudoning ahd xalqi sifatidagi yakuni xochda sodir bo‘ldi, va o‘sha Yahudiya shohligi Makkabiylar hamda ularning Rim bilan tuzgan ittifoqi bilan boshlangan edi. Bu bashoratli chiziqlarning barchasi Doniyor kitobi o‘n birinchi bobining rivoyati ichida ifodalangan bo‘lib, ularning barchasi qirqinchi oyatning yashirin tarixi bilan muvofiqlashadi. Beshinchi oyatdan boshlab biz Berenikaning sulhini ko‘ramiz; bu esa buyuk Antioxga va uning qizi Kleopatra Siraning sulhiga olib boradi; bu esa yigirma uchinchi oyatdagi Makkabiylar tarixida sodir bo‘ladi. Makkabiylar Antiox Epifanga qarshi isyonlari asosida, ya‘ni Salavkiylar sulolasining so‘nggilaridan biriga qarshi ko‘targan isyoni sababli, ushbu nasab chizig‘ining bir qismiga aylanadilar.

Antiox Epifanes — miloddan avvalgi 168-yilda, Oltinchi Suriya urushi chog‘ida, Iskandariya yaqinida Misrda bo‘lgan o‘sha Antioxdir. Antiox Epifanes Misrga bostirib kirgan va Iskandariyani egallash arafasida edi. Ptolemey hukmdorlari yordam so‘rab Rimga murojaat qildilar. Rim Senatdan bir ultimatum yetkazish uchun Popilliy Laenasni (faqatgina kichik bir hamrohlik guruhi bilan — qo‘shinsiz) yubordi; Antiox zudlik bilan Misr va Kiprdan chiqib ketishi, aks holda Rim bilan urushga duch kelishi kerak edi. Antiox maktubni olgach va maslahatchilari bilan maslahatlashish uchun vaqt so‘ragach, qattiqqo‘l va buyruqberuvchi sifatida tasvirlangan Popilliy o‘z hassasini olib, shohning oyoqlari atrofidagi qumga bir doira chizdi. So‘ng u shunday dedi: “Senatga taqdim etishim uchun, o‘sha doiradan chiqib ketishingdan oldin menga javob ber.”

Ma‘no ravshan edi: Antiox Rimning talablariga bo‘ysunishga rozi bo‘lmasdan turib, o‘sha doiradan chiqqa olmas edi — unga rozi bo‘lmay turib uni bosib o‘tish urush degani bo‘lardi. Hangu mang va tahqirlangan holda, Antiox bir lahza ikkilanib turdi, biroq so‘ng itoat etishga rozi bo‘ldi, qo‘shinlarini Misrdan olib chiqdi va Suriyaga qaytdi. Diplomatyaning bu jasoratli harakati (Rimning tobora ortib borayotgan qudrat nufuzi bilan mustahkamlangan holda) jang qilmasdan chekinishga majbur etdi va Sharqiy O‘rta yer dengizida Rimning yuzaga chiqayotgan hukmronligini namoyon qildi. Bu voqea “qumga chiziq tortmoq” iborasining kelib chiqish manbai sifatida keng tilga olinadi (garchi aslida u chiziq emas, doira bo‘lgan bo‘lsa-da).

Antiox Epifan ham protestantlar talqiniga ko‘ra, Doniyor kitobining o‘n birinchi bobi o‘n to‘rtinchi oyatida o‘zini ulug‘laydigan, yiqiladigan va vahiyni mustahkamlaydigan hokimiyat sifatida tushunila boshlandi.

Va o‘sha zamonlarda janub shohiga qarshi ko‘plar bosh ko‘taradilar; xalqing orasidagi talonchi zo‘ravonlar ham vahiyni qaror toptirish uchun o‘zlarini yuksaltiradilar; ammo ular yiqiladilar. Doniyor 11:14.

Antiox IV Epifanes miloddan avvalgi 175–164 yillarda hukmronlik qilgan bo‘lib, Salavkiylar sulolasining o‘n uch shohidan sakkizinchi edi. U ellinistik madaniyatni joriy etishga va o‘z

imperiya­si­ni yu­non di­niy urf-o­dat­la­ri os­ti­da bir­lashtirish­ga in­til­di. Mi­lo­ddan av­val­gi 169 yil­da u Ma’bad­ni ta­lon-to­roj qil­di, ya­hu­diylar­ning a­ma­lla­ri­ni (sun­nat, Sha­bbat­ga rioya qilish, Tav­rotni o’rganish) ta­qiqla­di va but­pa­rast xu­do­lar­ga qur­bon­lik­lar kel­ti­ri­sh­ga maj­bur qil­di. Mi­lo­ddan av­val­gi 167 yil­ning de­ka­bri­da u Ma’bad­da ya­hu­diylar­ning kuy­di­ri­la­di­gan qur­bon­lik­lar qur­bon­go­hi us­ti­ga but­pa­rast qur­bon­go­hni (Zevs­ga a­ta­lgan) o’rnat­di va bo­shqa no­pok ishlari qatorida cho‘chqa qurbon qil­di. Bu ta­hqir­lash taq­vo­dor ya­hu­diylar uchun oxirgi to­mchi bo’ldi, chunki ular bu­ni Ma’bad mu­qad­das­li­gi va Xu­do­ning qonunining eng oliy darajadagi buzilishi deb bildilar. Bu zu­dlik bilan qarshilikka turtki bo’ldi: Ma­ta­tiyo (Mo­deinlik bir ru­ho­niy) Sa­lavkiy a­ma­ldorining but­pa­rast xu­do­lar­ga qur­bon­lik qilish ha­qi­da­gi buyrug‘ini rad etib, mur­ta­d bir ya­hu­diy bilan o’sha a­ma­ldorni o’ldirdi, so‘ng o‘g‘illari (kelajakdagi Makkabiylar) bilan birga tog‘larga qochib ketdi. Bu miloddan avvalgi 167–160 yillardagi partizan urushi va qo‘zg‘olonni alangalatdi; uning maqsadi ya­hu­diy ibodatini tiklash bo‘lib, natijada miloddan avvalgi 164 yilda Ya­hu­do Ma­kka­biy boshchiligida Ma’bad qayta bag‘ishlandi (Hanukka).

Salavkiylar imperiya­si­ning boshlanishi va yakunida sharq bilan g‘arbning yoki shimol bilan janubning bo‘linishi unsurini o‘z ichiga olgan, diplomatik nikoh orqali ifodalangan muhim bir ahd­no­ma mav­jud edi. Sa­lavkiylar imperiya­si zaiflashib borar ekan, Antiox Epifan ko‘tarilayotgan Rim qudratining ramziga, shuningdek Makkabiylarning g‘azab-e’tirozining markaziga aylanadi. Keyinchalik tarixda u vahiyotni o’rnatadigan bashoratli ramzning soxta muqobiliga aylanadi. O’n birinchi bobning yigirma ikkinchi oyatidagi qudrat ahdning shahzodasi sindirilgan paytda sindiriladi.

Va toshqin kabi qo‘shinlar uning oldidan supurib tashlanib, chilparchin qilinur; ha, ahdning amiri ham. Doniyor 11:22.

Antiox Epifanning hukmronligi miloddan avvalgi 164-yilda, Masihdan qariyb ikki yuz yil oldin, “ahd shahzodasi” xochda “sindirib tashlangan”idan oldin yakun topdi. Bu yerda ta’kidlashni istaganimiz shuki, Sa­lavkiylar imperiya­si ikki tomon o’rtasidagi makr tarixiy qaydlarda qayd etilgan diplomatik ahd nikohi bilan boshlangan va shunday nikoh bilan nihoyasiga yetgan. Antiox Epifan hukmronligi davrida Amerika inqilobini timsollagan Makkabiylar qo‘zg‘oloni boshlandi. Makkabiylar tarixida ularning Sa­lavkiylar hokimiyatidan xalos bo‘lish uchun olib borgan kurashi Rim bilan tuzilgan muhim bir ahdni o‘z ichiga olgan. Bu ahdni ko‘rsatuvchi oyat Rimni bevosita makr bilan ish tutayotgan, ya’ni ahd stolida yolg‘on so‘zlayotgan tomon sifatida ko‘rsatadi.

U bilan tuzilgan ahddan keyin u aldov bilan ish yuritadi; chunki u chiqib keladi va oz sonli xalq bilan kuchayadi. Doniyor 11:23.

Qirqinchi oyatda zikr etilgan oxirzamon oldidan keladigan har bir bashoratli yo‘nalishda buzilgan bir ahd mavjud. Uriya Smit o‘ttizinchi oyatdagi “muqaddas ahdni tark etuvchilar” haqida sharh berar ekan, quyidagini qayd etadi:

“Ahdga qarshi g‘azab”; ya’ni Muqaddas Yozuvlar, ahd kitobi. Bunday tusdagi bir inqilob Rimda amalga oshirildi. Rimni zabt etgan gerullar, gotlar va vandalilar ariylik e’tiqodini qabul qilib, Katolik cherkovining dushmanlariga aylandilar. Aynan shu bid’atni yo‘q qilish maqsadida Yustinian papani cherkovning boshlig‘i va bid’atchilarni tuzatuvchi deb farmon

chiqardi. Tez orada Injil oddiy xalq o'qimasligi kerak bo'lgan xavfli kitob deb qarala boshladi, bahsli bo'lgan barcha masalalar esa papaga havola etilishi lozim edi. Shunday qilib, Xudoning Kalomiga tahqir yog'dirildi. Va Rim imperatorlari, uning sharqiy bo'linmasi hanuz davom etib turgan bo'lsa-da, ahdni tark etgan va buyuk murtadlikni tashkil etgan Rim cherkovi bilan aloqa qildilar yoki u bilan til biriktirdilar, 'bid'at'ni bostirish maqsadida. Gunoh odami milodiy 538-yilda o'sha paytda Rimga egalik qilib turgan ariy gotlarning mag'lub etilishi orqali o'zining mag'rur taxtiga ko'tarildi." Uriah Smith, Daniel and the Revelation, 281.

Doniyorning o'n birinchi bobidagi beshinchi oyat tarixning shunday bir yo'nalishini ko'rsatadiki, unda janub shohi sulh ramzi sifatida diplomatik kelin beradi, ammo bu ahd keyinchalik shimol shohi tomonidan buziladi. Janub shohining qasos olishi 1798 yilda Napoleonning ruhiy ma'nodagi janub shohining papalikdagi shimol shohiga qarshi qasosini timsolladi. Beshinchi oyatdan to to'qqizinchi oyatgacha bo'lgan buzilgan ahd Napoleonning buzilgan Tolentino ahdini timsolladi, u esa o'z navbatida Putinning NATO tomonidan buzilgan ahd haqidagi da'vosini timsolladi. Napoleonning qasos olishi 2014 yilda Putinning Ukrainaga qarshi qasosini timsolladi. O'ninchi oyatda to'rtinchi Suriya urushini yakunlagan Antiox Magnning qasos olishi 1798 yildagi Napoleon bilan, shuningdek 2014 yildagi Putin bilan hamohangdir. Miloddan avvalgi 200 yildagi o'n beshinchi oyatdagi Panium jangidan so'ng, Antiox Misrni quruqlikdagi harbiy kuchlarni ishga solmagan holda o'z hokimiyati ostiga olishning yashirin niyati bilan diplomatik nikoh uyushtirdi. Antiox Magnning taxti uning o'g'liga o'tdi, u suiqasd natijasida o'ldirildi; bu esa Antiox Magnning kenja o'g'li Antiox Epifanni taxtga olib keldi. Uning yunon urf-odatlarini va dinini joriy etishdagi harakatlari Makkabiylar qo'zg'oloniga sabab bo'ldi, bu esa yigirma uchinchi oyatdagi Rim bilan tuzilgan makkorona ahdga olib keldi. Yigirma to'rtinchi oyat butparast Rimni kiritadi va Antoniy hamda Avgustning yolg'onlar dasturxonini ko'rsatadi. O'ttizinchi oyatda butparast Rim papalik cherkovi bilan muloqotga kirishadi; ular muqaddas ahdni buzganlar deb qayd etilgan.

Yigirma to'rtinchi oyatdan o'ttizinchi oyatgacha butparast Rimning guvohligi bo'lib, o'ttiz birinchi oyatdan qirqinchi oyatgacha papalik Rimining guvohligini taqdim etadi. Doniyor o'n birinchi bobning birinchi oyatidan qirqinchi oyatigacha bo'lgan har bir satr qirqinchi oyatning yashirin tarixida tatbiq etiladigan bashorat satrini ifodalaydi. Salavkiylar shohligining satri, Ptolemeylar shohligining satri, Makkabiylar Yahudiya shohligining satri, butparast Rimning satri va papalik Rimining satri — bularning barchasi 1989-yildan Yakshanba qonunigacha bo'lgan tarixni tasvirlaydi. O'sha satrlarning har biri buzilgan ahdni bu tarixning asosiy unsuri sifatida ko'rsatadi.

Daniel o'n birinchi bobining vahiy tasvirini o'rnatadigan Rimdir, va ham butparast Rimning, ham papalik Rimining aldovga asoslangan bashoratli ahdleri bosqichma-bosqich ekanligi hamda Rim o'zlarining tegishli va alohida bashoratli davrlari davomida oliy hukmronlik qilmasidan oldin sodir bo'lgani bilan belgilanadi. Har ikkala hokimiyat ham ustunlikning bashoratli davri o'zlarining uchinchi to'sig'i yengib o'tilgan paytdan boshlanganini ko'rsatgan. Amerika Qo'shma Shtatlarida tez orada keladigan yakshanba qonunidan oldin ikki hokimiyat o'rtasida aldovga asoslangan bir ahd bo'ladi. To'rt marta bu ikki hokimiyat janub va shimol shohlari bo'lgan: bir marta Yahudoning ulug'vor yurti bilan Rim o'rtasida, bir marta Rim triumviratining ikki qismi o'rtasida va bir marta butparast Rim bilan papalik Rimi o'rtasida. Rimga oid har ikkala aldovga asoslangan ahdda, bu sharqdagi Antoniy, g'arbdagi Avgust yoki sharqdagi butparast Rim va g'arbdagi papalik Rimi

bo'lishidan qat'i nazar, mohiyatan Rim imperiyasining bir yarmi bilan ikkinchi yarmi o'rtasidagi ahd edi. Shimol va janub shohlari o'rtasida aldovga asoslangan to'rtta ahd, sharq va g'arb shohlari o'rtasida ikkita ahd va yaqinda shimol shohi bo'ladigan hokimiyat bilan ulug'vor yurt o'rtasida bitta ahd.

Shu bilan Doniyor kitobi haqidagi dastlabki taqdimotimiz yakunlanadi. Panium turkumi Doniyor kitobi haqidagi turkumning xulosasini ifodalaydi; bu esa qirqinchi oyatning yashirin tarixiga kirish bo'lib, biz uni keyingi maqolada ko'rib chiqishda davom etamiz.